

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA O‘QUVCHILARNI HUSNIXATGA O‘RGATISH METODIKASI**Sadriddinova Zulfiya Mirzaliyevna**

Qo‘qon Universiteti “Ta‘lim” kafedrasida o‘qituvchisi

Ibrohimova Safiya Maxsudaliyevna

Qo‘qon Universiteti Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada husnixat nima, xattotlik san‘ati tarixi bilan qisqacha ma‘lumotlar berilgan. Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarni husnixat bilan yozishga o‘rgatish metodikasi, oquvchilarning chiroyli yozuv malakalarini hosil qilishda ishtirok etuvchi psixofiziologik funksiyalar, chiroyli yozuvga o‘rgatishda o‘qituvchidan talab etiladigan malakalar haqida ma‘lumotlar berilgan. Shu bilan bir qatorda, husnixatga o‘rgatishning metodik shartlari ham yorqin tushuntirib berilgan.

Kalit so‘zlar: husnixat, xattotlik, siyoh, qamish-qalam, davot, juzgir, qog‘oz, kitobot san‘ati, bebaho, qadimiy,

Kirish:

HUSNIXAT (chiroyli yozuv) -chiroyli yozish san‘ati. Arab xati turlari (kufiy, nasx, suls, nasta‘liq va b.) musulmon Sharqning yirik madaniy markazlarida keng tarqaldi hamda taraqqiy etdi. husnixatni o‘rganish asosida 2 — “nazariy” (mashhur xattotlarning yozuvlaridan nusxa ko‘chirish) hamda “xayoliy” (turli yozuvlarni o‘rganish va qiyoslash) uslubi yotadi. Xattotning asosiy ish qurollari — qora va rangli siyoh, qog‘oz, qamish-qalam, mistar, davot (qalamdon), juzgir va qalamning uchini tekislash uchun pichoq. Xattotlar matn bilan birga me‘moriy yodgorliklar (kitobalar), qog‘oz, mato va boshqa bezaklar ham yaratganlar. 19-asr. oxirlariga kelib, shtografiyaning paydo bo‘lishi bilan husnixatning ahamiyati pasaya boshladi. 20-asr. 2-yarmidan kitobat san‘atini qayta tiklashga urinishlar husniyatning qayta jonlanishini ta‘minladi (yana q. Xattotlik).¹

Xattotlik san‘ati Sharq mamlakatlarida o‘ziga xos alohida yo‘nalish kasb etgan, maxsus ixtisos darajasiga ko‘tarilgan qadimiy va bebaho san‘atdir. Bu davrlarda yozuv va kitob ko‘chirishga e‘tiborning ortishi tufayli ajdodlarimiz tasarrufida bo‘lgan o‘lkada “Buxoro xattotlik maktabi”, “Xorazm xattotlik maktabi”, “Farg‘ona (Qo‘qon) xattotlik maktabi”, “Samarqand xattotlik maktabi”, “Toshkent xattotlik maktabi” kabi bir necha yirik san‘at markazlari vujudga keldi.

Ibn Sinoning “Tib qonunlari” kitoblarida ta‘kidlanishicha, xunuk xat bilan yozilgan matn kishining ko‘ziga katta zarar yetkazadi. Shuning uchun husnixat bilan yozilgan kitoblar nihoyatda qadrlangan, e‘zozlangan hamda tabarruk sanalgan.²

Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarni husnixat bilan yozishga o‘rgatish metodikasi ularda aniq, chiroyli va tez yozish imkonini hosil qilishi lozim. Bu kabi vazifalarni amalga oshirish uchun dastur mazmunini va uning talablarini, o‘qitish usullarini, yozuviga o‘rgatishning gigiyenik shartlarini, o‘quvchilarning yozuvidagi individual kamchiliklarini tahlil qilish, kamchiliklarning yuzaga kelish sabablarini aniqlash va tuzatish usullarini ishlab chiqish zarur.

¹ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ ЭНЦИКЛОПЕДИЯСИ Ҳ ҲАРФИ «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти ТОШКЕНТ, 241-бет

² Tashkent islom instituti talabasi Xaytbayev Ravshanbek, <https://oliymahad.uz/36669>

Demak, yozuv kishi hayotida pedagogik va ijtimoiy ahamiyatga ega. 1-4-sinf o‘quvchilarini chiroyli yozishga o‘rgatish uchun o‘qituvchining o‘zi husnixat bilan yozishi, shu bilan birga o‘quvchilarni chiroyli yozishga o‘rgata olishi kerak. Bu o‘quvchilarga ta‘lim berish jarayonida chiroyli yozuvni egallash, grafik jihatdan to‘g‘ri va chiroyli yozishga o‘rgatish hisoblanadi.³

O‘qituvchining namunaviy yozuvi bolalarda to‘g‘ri yozuvni shakllantirishning asosiy omili hisoblanadi. Yozishga o‘rgatish ko‘pincha taqlid qilish orqali amalga oshadi. O‘qituvchi o‘z yozuvini yanada chiroyli va mukammal bo‘lishi uchun uzluksiz shug‘ullanib borishni o‘z oldiga maqsad qilib qo‘yishi shart. O‘quvchilar harflarning tuzilishini, uni chizishdagi ketma ketligini yaxshi o‘zlashtirib olishlari uchun o‘qituvchi bularning hammasini sinf taxtasida ko‘rgazmali tarzda ko‘rsatishi lozim. Faqatgina yaxshi yozuvga ega bo‘lgan holdagina o‘qituvchi bolalarga namuna bo‘la oladi va ulardan yaxshi natijalar olishi mumkin. Husnixat mashqlarini o‘zaro bog‘liqlikda muntazam uyushtiriladi. O‘quvchilar to‘g‘ri yozuvning har kungi ko‘nikmasi bilan cheklanib qolmay, uzluksiz ravishda nazorat tekshiruv ishlarini yoki yozuvning sifatini ko‘rib olib borishlari zarur bo‘ladi. O‘quvchilarning husnixat bilan to‘g‘ri yozish ko‘nikmalarini rivojlantirib borish, husnixatga o‘rgatish ishlarini sistematik tarzda olib borish talab etiladi.⁴

Husnixatning gigiyenik talablariga rioya qilishlari, harflarni grafik jihatdan shakllantirishlari, ulashlari, ritm asosida yozishlari nazarda tutiladi. 1-sinfda xat-savod o‘rgatish davrida bolalar yozuvga bevosita yozuvga yozuv daftarlaridagi materiallar asosida o‘rgatiladi. Harflar elementining qiyaligiga, harflar bo‘yining tengligiga, harflar va so‘zlar orasidagi oraliq masofalarning teng bo‘lishiga e‘tibor berilishi kerak. Yozayotganda daftarning holati bir tomonga qiya bo‘lishi o‘z-o‘zidan yozuvning qiyaligini ta‘minlaydi. Husnixat darslari boshlang‘ich sinflarda 1-sinfning 2-yarim yilligidan boshlanadi. Husnixatga o‘rgatish izchillik va ketma-ketlik xarakteriga ega bo‘lishi kerak. O‘rgatish jarayonida o‘qituvchining dastur materialini, o‘quvchini soddaroq shakily ko‘rinishga ega bo‘lgan harflardan, murakkabroq ko‘rinishga ega harflarga o‘tkazishga va yirik hamda sekin yozuvdan, mayda va tez yozuvga o‘tkazishga e‘tibor berilishi kerak bo‘ladi. Bolani sekin yozuvda harfni to‘g‘ri yozishni o‘rganib olmaguncha tez yozuvga o‘tkazish mumkin emas. Ayrim o‘quvchilarni yozuvi individual farqlanishi mumkin. Oquvchida aniq individual yozuv hosil bo‘lishi uchun o‘qituvchi o‘quvchining butun diqqatini harfning chiroyli yozilishiga, o‘qiganda boshqa harf bilan qo‘shilib ketmasligiga, har biri bir-biridan o‘ziga ko‘rsatilgan o‘lchashga xos yozilganligi va ajralib turishiga ahamiyat berishi lozim.⁵

Husnixat va uni o‘rgatish fani amaliy fan bo‘lib u chiroyli yozishga o‘rgatish bilan bir qatorda o‘qitish tarbiyalash, vazifalarini bajaradi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini husnixatga o‘rgatishning asosiy vazifasi ularga husnixat yuzasidan amaliy bilimlar berish, tez, to‘g‘ri va chiroyli yozuvga o‘rgatishdir. Birinchi sinfda yozuv darslari husnixat malakasini o‘qitish orqali olib boriladi. Chiroyli va toza yozilgan xat yozayotgan shaxsning madaniyatini va uni o‘qiydigan kishiga nisbatan hurmatini ham belgilaydi. Umumiy ta‘lim maktabini isloh qilishning asosiy yo‘nalish-larida ko‘rsatilganidek, yozuv darslarida harflarni aniq, toza va chiroyli yozishni mukammal o‘rgatish

³ X.G‘ulomova, "Husnixat va uni o‘qitish metodikasi" Toshkent-2007.

⁴ G‘ulomov M. "Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini husnixatga o‘rgatish" Toshkent 1997.

⁵ D. Po‘latov "Chiroyli yozuv malakalarini shakllantirish" Uslubiy qo‘llanma Toshkent "Turon Iqbol" 2013

talab etiladi. Chiroyli yozuvga o‘rgatish uchun bolalarning maktabga qadam qo‘ygan kunlaridan boshlab quyidagi vazifalarni bajarishlari talab etiladi.⁶

1. Yozuv vaqtida partada to‘g‘ri o‘tirish.
2. Ruchkadan to‘g‘ri foydalanish.
3. Daftardan to‘g‘ri foydalanish.
4. Yozma va bosma harflarning shakli bilan tanishtirish.
5. Yozma shakldagi harflar yordamida bo‘g‘in, so‘z va gap tuzishga o‘rgatish.

Daftar chiziqlarini birin-ketin almashuvi davomida harflarning qiyaligini va ular orasidagi masofani to‘g‘ri saqlash kichik va bosh harflarning nisbatini to‘g‘ri chamalab yozishga o‘rgatish juda muhimdir. Yozuvning tezligi oshishi bilan ayrim bir-biriga o‘xshash harflarning shaklini buzib yozish xollari uchraganda esa ularni qayta mashq qildirish lozim. Bir chizikli daftarga yozishga o‘tilganda esa o‘quvchilar oldiga qator vazifalar qo‘yiladi, endi ulardan harflarning balandligini, qiyaligini va harflarning orasidagi masofalarni chamalab yozishlari talab etiladi. Har bir o‘quvchi u yoki bu harfni tushunib, yozilishini, harflarning bir-biriga bog‘lanishini, kichik va bosh xarflarning bir-biriga nisbatini, balandligini, qiyaligini, avtoruchkani ushlab va to‘g‘ri o‘tirish qoidalarini yaxshi bilishlari lozim. Chiroyli yozuv malakalarini o‘stirishda eng birinchi qoida bu gigiyenik talablar va yozuvning qiyaligini to‘g‘ri saqlashga o‘rgatilib, so‘ngra harf va harf elementlari orasidagi masofani chamalab yozish qoidalari singdirib boriladi. Har bir yozuv mashqi aniq maqsad asosida oson tushunarli olib borilishi kerak. O‘quvchilarni chiroyli yozuvga o‘rgatishning pedagogik va ijtimoiy ahamiyati bor. Chiroyli yozuv o‘quvchida mehnat qobiliyatini shakllantirish, yuklatilgan vazifalarni toza, aniq madaniyat bilan bajarishda o‘rganish, estetik didni tarbiyalash, chiroyli yozuv imlo xatolarining oldini olishi, xunuk xat o‘quvchida yozuvga nisbatan mas‘uliyatsizlik hissini uyg‘otishi, o‘ylamay yozishga, imlo xatolariga befarq bo‘lishga olib kelishi, chiroyli yozuvning ijtimoiy ahamiyati-dir, hujjatlar o‘qib bo‘lmaydigan dastxat bilan yozilsa, o‘quvchining ko‘p vaqtini olishi va tushunmaslikka olib kelishi mumkin. Bola maktabga qadam qo‘ygan kundanoq yozuv qurollaridan to‘g‘ri foydalanishga, ularni ozoda saqlashga o‘rgatib boriladi. O‘qituvchi doskaga yozib ko‘rsatgan harf yoki bog‘lanishlarni, o‘quvchilarga qanday qilib yozishni, ruchkani havoda harakatini ko‘rsatib, o‘quvchilar tasavvur hosil qilganlaridan so‘ng daftarga yozishga ruxsat etadi.⁷

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, boshlang‘ich sinflarda bolalarga chiroyli yozuv malakasini singdirish har bir o‘qituvchidan chidam va mahorat talab etadi. Bunday mashqlar o‘quvchilarning qiziqishlarini o‘stiradi hamda jismoniy mashqlarini ham bajarish imkonini berishi mumkin. Boshlang‘ich sinflarda bolalarga chiroyli yozuv malakasini o‘rgatish har bir o‘qituvchidan chidam va mahorat talab etadigan muhim jarayondir.

⁶ “Xusnixat metodikasi” Toshkent “O‘qituvchi” 1976

⁷ Doniyorov M. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ona tili darslarida chiroyli yozuvga o‘rgatish. 2020

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ ЭНЦИКЛОПЕДИЯСИ ҲАҚИДА “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти ТОШКЕНТ, 241-бет
2. X.G‘ulomova, “Husnixat va uni o‘qitish metodikasi” Toshkent-2007.
3. G‘ulomov M. “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini husnixatga o‘rgatish” Toshkent 1997.
4. Komiljonova, G. N. qizi. (2023). FANLARARO BOG‘LANISH ASOSIDA BOSHLANG‘ICH TA‘LIMNI AMALGA OSHIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(12), 198–201. Retrieved from
5. Abduraxmonova, N. A. qizi. “BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINFI O‘QITUVCHILARINING IJODIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA”. Educational Research in Universal Sciences, vol. 2, no. 12, Dec. 2023, pp. 208-11,
6. Valiyeva, N. (2023). BOSHLANG‘ICH SINFI MATEMATIKA DARSLARIDA SHARQ ALLOMALARINING ASARLARIDAN FOYDALANISH. QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 549-550
7. Olimov, S. S. (2023). BOSHLANG‘ICH SINFI MUAMMOSINI O‘RGANISHNING ZAMONAVIY TALABLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(12), 245–248. Retrieved
8. Ikromjonovna, J. S. (2023). BOSHLANG‘ICH SINFLARGA TA‘LIM BERISH JARAYONIDA ZAMONAVIY METOD VA VOSITALARNING AHAMIYATI. QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 581-583.
9. Parpiyev Odiljon Olimovich. (2023). RIVOJLANISH VOSITASI SIFATIDA TRIZ TEXNOLOGIYASINING XUSUSIYATLARI ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 24(1), 17–20. Retrieved from
10. Sadriddinova, Z. M. (2023). BOSHLANG‘ICH SINFI ONA TILI TA‘LIMINI IJODIY TASHKIL ETISHNING MOHIYATI VA O‘LCHOVLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(12), 241–244. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5513>
11. Toxirjon, U. (2024). BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QISHNI YETKAZIB OLISHGA QIYNALAYOTGAN O‘QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 9-13.
12. Toxirjon, U. (2024). XALQARO O‘QISH SAVODXONLIGINI O‘RGANISH (PIRLS). Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 14-17.
13. Toxirjon, U. (2024). PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA O‘RTASIDAGI O‘ZARO TA‘SIRNI O‘RGANISH. Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 22-27.
14. Umarov Tokhirjon. (2024). PROVISION OF PSYCHOLOGICAL SERVICES IN EXTREME SITUATIONS IS SOCIAL. International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives, 2(2), 1–6. Retrieved from <https://izlanuvchi.uz/index.php/iz/article/view/28>
15. В статье представлена информация о роли педагогики и психологии в повышении качества и эффективности образования, формировании зрелого поколения. Данное научное исследование исследует решающую роль симбиотических взаимоотношений педагогики и психологии в . (2024). YANGI O‘ZBEKISTONDA IJTIMOY-INNOVATSION TADQIQOTLAR, 2(2), 5-12. <https://nuzjournals.uz/index.php/yoiit/article/view/79>